

Apie konkrečią Amerikos lietuvių darbininkų paramą, leidžiant pirmąjį J. Janonio poezijos rinkinį, duomenų neturime, tačiau yra žinoma, kad lešų tam reikalui buvo surinkta pakankamai. Jau 1918 m. sausio mėn.⁴ buvo išspausdinta informacija apie J. Janonio raštų leidimą ir paskelbta jų prenumerata. Tų metų pradžioje Voroneže buvo išspausdintas poezijos rinkinys „Eilės“⁵. Po kelerių metų J. Janonio poezijos rinkinėlis „Jaunų dienų raštai“ buvo išleistas ir Amerikoje⁶.

Į rinkinius neįtraukti Žemaitės raštai

Detaliau susipažinus su Amerikos lietuvių spauda bei kitais leidiniais, pavyko surasti keletą iki šiol į raštų rinkinius neįtrauktų Žemaitės rašinių. Jie papildė rašytojos kūrybinį palikimą plačiau mūsų respublikos skaitytojams nežinomais straipsniais bei laiškais, pateikia papildomų žinių apie Žemaitės visuomeninį darbą, jos pasaulėžiūrą ir kt.

Bostone leidžiamas pažangus Amerikos lietuvių laikraštis „Laisvė“ išsiuntinėjo žymesniems lietuvių kultūros ir visuomenės veikėjams anketą, liečiančią moterų judėjimo klausimus. Tokia anketa buvo nusiųsta ir Žemaitėi. 1913 m. rugsėjo 23 d. numeryje (Nr. 76) „Laisvė“ išspausdino greta kitų ir Žemaitės atsakymą.

Anketoje buvo klausama: „Kaip žiūrite į moterų judėjimą ir to judėjimo uždavinius ir ką gero velijate lietuviams moterims? Žemaitė iš Vilniaus nusiuntė tokį atsakymą:

„Gerbiami tautiečiai!

Kaslink tamstų paklausimo: „ko geriausia velijate lietuviams moterims?“ trumpai atsakysiu: mokslo ir apšvietos! Ne tik velijame, bet trokšte trokštame, nes be to mūsų moters niekuomet nepakils iki žmogaus vardo. O mūsų dabartinėse aplinkybėse visas svietas žino, kaip sunku, oi sunku moterei trokštamąjį mokslą įgyti“.

Kitas Žemaitės plunksnai priklausęs rašinys yra jos laiško fragmentas iš kelionės į Ameriką. Žemaitė kartu su A. Bulota ir A. Bulotiene, per Suomiją, Švediją ir Norvegiją atvykusi į Bergeno uostą, 1916 m. vasario 10 d. sėdė į laivą „Christiana Fjord“ ir išplaukė į Ameriką. Vasario 12 d. iš Anglijos ji parašė laišką laikraščiuvi „Naujoji Lietuva“, kuriame aprašė kai kurias savo kelionės detales.

„Rytą išaušus girdėti kaž koks triukšmas, lakstymas, ukavimas. Pašoku, išeinu į lauką. Priešais mūsų garlaivio bestovys anglų karo laivas su kanuolėmis, didelis, baisus, juodas, rudos, geležinis. Tuoj ir mūsų laivas sustojo. Iš ano laivo išplaukė valtis su kokia 10 žmonių. Iš čia numėtė virvę, pritraukė artyn, tuoj du ar trys anglų oficialiai virvinėmis kopetikėmis užlipo ant mūsų laivo ir susmuko kaž kur į vidų, o aštuoni kareiviai sėdi valtyje prieš saulę ir snaudžia. Netrukus pradėjome plaukti. Bulota sužinojo, kad plaukiame į Angliją, nes mūsų laivą areštavę...“

Epizodą su laivu Žemaitė vėliau taip pat aprašė ir savo apybraižoje „Kelionė į Ameriką“ (Raštai, t. IV, p. 92). Laiške yra kai kurių neįžymių skirtumų. Laikraštyje „Naujoji Lietuva“ (1916, kovo 20, Nr. 13) laiško tekstas išspausdintas ne visas. Laiške buvo rašoma, kad laivas stovės Anglijos pakrantėje ir nežinia kada plauksias toliau. Iš tikrųjų Anglijoje, Kirkvale, laivas stovėjo dvi dienas. Kelionė į Ameriką truko dvylika dienų (žr. „Laisvė“, 1916, kovo 10, Nr. 10).

⁴ „Tiesa“, 1918, sausio 25(12).

⁵ Vaidilos Ainio (Juliaus Janonio) eilės. [Paruošė ir red. V. Mickevičius-Kapsukas. Iš. str.: Julius Janonis. (1896.III.23—1917.V.17), p. 3—6]. Voronežas, Petrapiilio Liet. Sekcijų Biuras, Lietuvių sp-vė, 1918. 90 p. (Rusijos Social-Demokratų Darbininkų Partija).

⁶ Jaunų dienų raštai. Chicago, III, „Vilnius“ leid., 1924. 39 p.

Rašytoją Žemaitę ir aktyvų to meto spaudos veikėją bei kritiką P. Višinskį siejo artima draugystė. Rašytojai būnant Amerikoje, sukako dešimt metų nuo P. Višinskio mirties. Ta proga buvo išspausdinta 1916 m. Bostone skaityta Žemaitės paskaita „Povilas Višinskis“ („Naujoji gady-nė“, 1917, Nr. 2). Pasirodo, kad tai buvo ne vienintelis Žemaitės rašinys apie P. Višinskį. Kiek anksčiau Lietuvių susivienijimo Amerikoje organe „Tėvynė“ 1916 gegužės 5 d. (Nr. 18) buvo išspausdinti Žemaitės atsimini-mai „Povilą Višinskį atsiminus“. Šis Žemaitės darbas taip pat buvo išspausdintas Amerikos lietuvių laikraštyje „Ateitis“.

„Povilą Višinskį atsiminus

Pirm dešimties metų mirė Povilas Višinskis. Nepažino jo visuomenė labai plačiai, bet kiek pažino jį ir jo darbus, tai pažino giliai ir gerbė širdingai. Nebuvo tai koksai poetas, garsus dailininkas, gražių eilių ra-šytojas, ar koksai didis visam svetui žinomas rašytojas, bet buvo tylus, ramus, gilus, lietuviško būdo veikėjas, karštai numylėjęs vargstančius, prislėgtus mažtėlius tautiečius, tikra atvira artimo meile.

Visą savo neilgą amžių, visas savo spėkas padėjo ieškojimui geres-nės ateities savo tėvynei, savo viengėnčiams tautiečiams, ieškojimui ap-švietos tamsuoliams, liuosybės prispaustiesiems. Daug spėkų ir triuso padėjo atgaivinimui lietuviškos spaudos, troško liuosybės žodžio, liuo-sybės spaudos. Vargingai besimokydamas įgavo plaučių ligą ir kiek pa-dirbėjęs, kiek jo spėkos beišgalėjo, persiskyrė su šiuo pasauliu. Žodžiu, buvo tai įpėdinis a. a. V. Kudirkos ir darbuose, ir ligoje, ir mirtyje. Nors jų kaulėliai ramiai ilsisi žemelėj, bet jų darbai, jų dvasia gyvens Lietu-voje amžinai.

Žemaitė“.

Reikšmingas rašytojos biografijai yra Žemaitės 1916 m. liepos 12 d. laiškas, išspausdintas laikraštyje „Laisvė“ (1916, liepos 28, Nr. 60). Jame atsakoma į kaltinimus, kad Žemaitėi Lietuvių šelpimo draugija mokėjusi algą. Laiškas buvo perskaitytas A. Bulotos ir kompozitoriaus St. Simkaus viešame dispuete apie Lietuvių Šelpimo draugijos centro komiteto veiklą.

„Žemaitės laiškas

Iš komiteto pabėgėliams šelpti niekuomet ir niekur neėmiau jokios algos nei skatiko. Kol darbuosė Vilniaus Komitetas, prie kurio ir aš prigulėjau ir dirbau, tuomet netik algų nemokėjo, bet priešingai, komiteto nariai mokėjo mėnesinius mokesčius, kiek kur išgalėjo pabėgėlių naudai.

Pakliuvus komitetui į dešiniųjų rankas, aš atsiskaičiuoju nuo darbo ir iš narių.

Pasiryžau kitur darbuotis ir įsirašiau į Gelbėjimo ir Maitinimo draugiją. Toje dirbau tol, kol tik Vilniuje buvau. Tarnautojams algų tenai nemokėjo, bent man niekas nepasiūlė, o aš neprašiau. Taip kad aš su-aukotų pinigų pabėgėliams šelpti anei vieno skatiko neturiu ant savo sąžinės.

12 liepos, 1916 m.“

Žemaitė.

Žemaitės minimas Vilniaus lietuvių komitetas nukentėjusiems nuo karo šelpti buvo įsteigtas 1914 m. liepos pabaigoje. Prieglaudoms ir bend-rabučio prižiūrėtojoms buvo išrinktos Žemaitė, Grincevičiūtė ir Stul-ginskaitė. Klerikalams užgrobus Lietuvių draugijos nukentėjusiems nuo karo šelpti komitetą, 1914 metų gruodžio pabaigoje Žemaitė iš šios drau-gijos išėjo ir įstojo į 1914 m. spalio pradžioje Vilniuje įsteigtą interna-cionalinę Draugiją gydymo ir maitinimo pagalbai nukentėjusiems nuo karo teikti. Jos žinion perėjo Žemaitės vadovaujama Vilniaus lietuvių komiteto prieglauda. (Žr. „Lietuvos žinios“, 1915, sausio 4(17)).

Nėra plačiau žinoma ir gana išsami Žemaitės paskaita apie karo žiaurumus Lietuvoje, skaityta Amerikos lietuviams. Paskaita buvo išspausdinta anglų kalba laikraštyje „Worcester Daily Telegram“, o vėliau pažangiaame Amerikos lietuvių laikraštyje „Kova“ (1916, gegužės 5, Nr. 18). Nėra tikslių žinių, ar tai pačios Žemaitės originalus tekstas, ar vertimas iš anglų kalbos. Nors vienas kitas epizodas, aprašytas paskaitoje, sutinkamas ir kituose jos kūriniuose, tačiau iš esmės tai visai savarankiškas darbas, įdomus autobiografiniais faktais, aiškiai išreikšta antikarine nuotaika, kai kuriais rašytojos samprotavimais, faktiniais ir statistikos duomenimis, liečiančiais karo eigą Lietuvoje. Nors kai kurie pavaizduoti įvykiai galėjo būti rašytojos sąmoningai sutirštinti, pvz., apie caro kariuomenės žiaurumus, tačiau ji sugebėjo gerai nupiešti karo nelaimių prislėgtą Lietuvą, jos gyventojus.

Amerikos spaudoje taip pat buvo išspausdintas Žemaitės straipsnelis „Mano žodis“ („Laisvė“, 1916, gegužės 12, Nr. 38). Siame straipsnyje Žemaitė polemizavo su V. Kapsuku dėl „Ziburėlio“ draugijos veiklos. Straipsnelis yra tendencingas ir, galimas daiktas, iš šalies inspirotas. Į šį straipsnelį V. Kapsukas parašė platų atsakymą Žemaitei „Ir mano žodis“, kuris buvo išspausdintas laikraštyje „Kova“ (1916, birželio 9, Nr. 23).

Į Žemaitės Raštų rinkinius įtrauktini ir kai kurie straipsniai bei laišakai, po kuriais greta kitų pasirašė ir rašytoja. Tie straipsneliai, gal būt, parašyti ir kitų asmenų, parodo Žemaitės pažiūras į atskirus reiškinius, liečia jos visuomeninę veiklą ir pan. Iš tokių straipsnių paminėtinas yra „Lietuvos šelpimo ir Lietuvos gelbėjimo fondų komitetam pasiūlymas“, kuriame keliamas šių dviejų komitetų susijungimo klausimas. „Pasiūlyme“ rašoma, kad, tik vieningai dirbant, bus galima pasiekti didesnių rezultatų. Laiškas, pasirašytas A. Bulotos ir Žemaitės, buvo išspausdintas Amerikos lietuvių spaudoje ir Peterburge leistame laikraštyje „Naujoji Lietuva“ (1916, gegužės 29, Nr. 22). Tais pat metais laikraštyje „Laisvė“ (1916, gegužės 5, Nr. 36) buvo išspausdintas A. Bulotos ir Žemaitės laiškas, liečiąs jų maršrutą ir paskaitų organizavimą Jungtinėse Amerikos Valstijose.

Pažymėtinas taip pat yra sveikinimas iš Amerikos, atsiųstas į Peterburgą Vasario revoliucijos pergalės proga. Jame rašoma:

„Tai atsiliuosavimo pradžia ne vien Rusijos, bet didelės naujos eros visam pasauliui! Tironai braška visur ir subirės amžinai... Žmogaus energija paliuosuota ir žmogaus meilė be retežių — ak, mūsų vergo fantazija vargiai dar gali siekti, taip toli, kaip laisvas ir galingas gali būti laisvas žmogus laisvoji žmonijoje! Kad bent mes mokėtume užtektinai plačiai atkelti ateities vartus žmogui“.

Po sveikinimo greta kelių kitų asmenų pasirašė ir Žemaitė. Sveikinimo tekstas buvo išspausdintas laikraštyje „Naujoji Lietuva“ (1917, birželio 16, Nr. 15(23)).

Reikia manyti, kad, nuodugniai ištyrinėjus periodinę spaudą, galima būtų dar papildyti Žemaitės kūrybinį palikimą.

[Iteikta 1961 m. spalio mėn.

Lietuviškos komunistinės spaudos katalogas

1930 m. Tilžėje buvo išspausdintas „Lietuvos Darbininkų Spaudos Draugijos katalogas. 1929—1930“. Lietuvos Darbininkų spaudos draugiją, kurios vardu buvo išleistas katalogas, 1925 m. suorganizavo Lietuvos Komunistų partija. Draugijos uždavinys buvo leisti darbininkų spaudą ir ypač V. Lenino raštus. Jos veikimo centras buvo Smolenskas. Minėtam kataloge užregistruoti 199 spaudos vienetai. Daugiausia užregistruo-